

*Каненберг-Сандул О. К.,**кандидат юридичних наук,**доцент кафедри міжнародного та європейського права,**Національного університету «Одеська юридична академія»**ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8007-3335>*

МІГРАЦІЙНА КРИЗА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИРІШЕННЯ

Анотація. У статті досліджуються сучасні виміри міграційної кризи в Європейському Союзі, зосереджуючись на її причинах, наслідках та основних підходах, які застосовуються для подолання викликів, пов'язаних із масовими переміщеннями населення. Особливу увагу приділено аналізу політики ЄС у сфері управління міграційними потоками, правовим основам регулювання статусу біженців і шукачів притулку, а також механізмів солідарності між державами-членами. У дослідженні розглянуто динаміку міграційних процесів після 2015 року, коли криза загострилася внаслідок збройних конфліктів та політичної нестабільності на Близькому Сході, у Північній Африці та Східній Європі. Автор наголошує, що сучасна ситуація ускладнюється поєднанням гуманітарних, безпекових і політичних викликів, які вимагають комплексної, багаторівневої та скоординованої відповіді з боку європейських інституцій і національних урядів. У статті проаналізовано діяльність ключових органів ЄС – Агентства Європейського Союзу з питань притулку, агентства Frontex та Європейської комісії, – які відіграють важливу роль у координації міграційної політики, управлінні зовнішніми кордонами та забезпеченні дотримання стандартів основоположних прав. Доведено, що ефективне подолання міграційної кризи можливе лише за умови посилення спільної відповідальності, створення справедливих механізмів перерозподілу та інтеграції мігрантів, а також зміцнення інституційного співробітництва між державами-членами. Крім того, підкреслюється важливість досягнення балансу між гуманітарними цінностями та захистом національних інтересів, збереженням соціальної стабільності в межах ЄС. У висновках наголошено, що формування сталої та узгодженої європейської міграційної політики має ґрунтуватися на принципах солідарності, поваги до прав людини та довгострокового стратегічного планування, спрямованого на запобігання майбутнім кризам і зміцнення стійкості системи управління міграцією в Європейському Союзі.

Ключові слова: міграційна криза, Європейський Союз, міграційна політика, біженці, притулок, безпека, права людини.

Постановка проблеми. Міграційна криза залишається однією з найбільш актуальних і болючих проблем Європейського Союзу у XXI столітті. Починаючи з 2015 року, коли потоки біженців з Близького Сходу, Північної Африки та інших регіонів досягли безпрецедентних масштабів, ЄС стикнувся з викликами, які поставили під сумнів ефективність існуючих механізмів захисту біженців, процедур надання притулку та принципів солідарності між державами-членами [4]. Міграційна криза виявила глибокі розбіжності у підходах різних країн ЄС до питань

міграції, продемонструвала недоліки Дублінської системи та поставила перед Союзом завдання реформування міграційної політики [1].

Стан дослідження. Дослідження окремих проблем міграційної кризи в ЄС займалися такі вітчизняні вчені, як Малиновська О. А. Трошинський В. П., Петрос О. В. Проте й на сьогодні не вирішено всі спірні питання та не досягнуто однастайності щодо важливих теоретичних і практичних питань у означеному аспекті.

Актуальність дослідження міграційної кризи в ЄС обумовлена кількома факторами. По-перше, проблема міграції продовжує залишатися гострою, оскільки конфлікти в Сирії, Афганістані, країнах Африки та інших регіонах не припиняються, що призводить до постійних потоків біженців. По-друге, питання ефективності механізмів захисту біженців та надання притулку набуває особливого значення в контексті дотримання міжнародних зобов'язань ЄС та принципів захисту прав людини [3]. По-третє, реалізація міграційних директив у різних країнах ЄС демонструє неоднорідність підходів, що створює виклики для єдиної європейської міграційної політики [2]. По-четверте, з початком повномасштабної війни в Україні у 2022 році ЄС зіткнувся з новою хвилею біженців, що додатково актуалізує питання про спроможність європейської системи надання притулку справлятися з масштабними міграційними викликами [5].

Мета статі є аналіз міграційної кризи в Європейському Союзі, дослідження проблем та оцінка перспектив вирішення через призму ефективності механізмів захисту біженців, системи надання притулку та особливостей реалізації директив у різних державах-членах.

Міграційна криза 2015 року не виникла раптово – вона стала результатом накопичення багатьох факторів, що розвивалися протягом попередніх десятиліть. Серед основних причин можна виділити політичну нестабільність та збройні конфлікти на Близькому Сході, зокрема громадянську війну в Сирії, що розпочалася у 2011 році, конфлікти в Іраку та Афганістані, а також так звану "Арабську весну", наслідки якої дестабілізували цілі регіони [4]. Економічна криза та злиденність у країнах Африки та Азії також сприяли зростанню міграційних потоків.

Географічне положення Європейського Союзу робить його природним пунктом призначення для мігрантів з нестабільних регіонів. Близькість до Північної Африки через Середземне море, а також сухопутні маршрути через Балкани створили умови для формування постійних міграційних шляхів. У 2015 році більше мільйона біженців та мігрантів прибули до Європи морськими та сухопутними шляхами, що стало найбільшою міграційною кризою після Другої світової війни [1; 4].

Важливо відзначити, що міграційна криза виявила структурні недоліки існуючої на той час системи управління міграцією в ЄС [2]. Дублінська система, яка покладала відповідальність за розгляд заяв про надання притулку на країну першого в'їзду, створила непропорційний тягар для південних країн ЄС, особливо Греції, Італії та Іспанії [1; 8]. Це призвело до перевантаження їхніх систем притулку та викликало напруження між державами-членами щодо розподілу відповідальності.

Європейський Союз розробив комплексну правову базу для захисту біженців та осіб, які потребують міжнародного захисту. Основою цієї системи є Загальна європейська система притулку (Common European Asylum System – CEAS), яка включає кілька ключових директив та регламентів [3].

Кваліфікаційна директива (Directive 2011/95/EU) визначає стандарти для кваліфікації громадян третіх країн або осіб без громадянства як бенефіціарів міжнародного захисту, єдиний статус для біженців або осіб, які мають право на додатковий захист, та зміст наданого захисту [6]. Директива про процедури надання притулку (Directive 2013/32/EU) встановлює спільні процедури для надання та позбавлення міжнародного захисту, визначаючи гарантії для заявників та стандарти розгляду заяв [7].

Директива про умови прийому (Directive 2013/33/EU) регулює стандарти прийому заявників на міжнародний захист, включаючи питання розміщення, медичної допомоги, освіти для дітей та доступу до ринку праці [3]. Дублінський регламент (Regulation (EU) No 604/2013) визначає критерії та механізми для визначення держави-члена, відповідальної за розгляд заяви про міжнародний захист, поданої в одній з держав-членів громадянством третьої країни або особою без громадянства [8].

Крім того, ЄС створив Європейське бюро підтримки притулку (EASO), яке в 2022 році було трансформоване в Агентство Європейського Союзу з питань притулку (EUAA), з метою зміцнення практичного співробітництва між державами-членами з питань притулку та підтримки країн, що перебувають під особливим тиском міграції [2].

Незважаючи на розвинену правову базу, практична реалізація механізмів захисту біженців в ЄС стикається з численними проблемами, які ставлять під сумнів їхню ефективність [1; 3].

Однією з ключових проблем є перевантаження систем притулку в країнах першого в'їзду. Греція та Італія, які приймають найбільше біженців через своє географічне розташування, неодноразово повідомляли про неспроможність справлятися з потоками заявників [1]. Це призводить до тривалих затримок у розгляді заяв, неналежних умов утримання в центрах прийому та обмеженого доступу до базових послуг. Ситуація в таборах біженців, таких як Морія на острові Лесбос у Греції, була неодноразово засуджена правозахисними організаціями як така, що не відповідає мінімальним стандартам [3].

Проблема ефективності механізмів захисту також пов'язана з різною якістю процедур надання притулку в різних державах-членах. Хоча директиви ЄС встановлюють мінімальні стандарти, їхня імплементація значно відрізняється [2]. Це призводить до явища "asylum shopping", коли біженці намагаються подати заяви в країнах з більш сприятливими умовами та вищим рівнем визнання статусу біженця.

Дублінська система, яка мала забезпечити чіткий розподіл відповідальності між державами-членами, на практиці виявилася неефективною [8]. Принцип першої країни в'їзду створив непропорційне навантаження на прикордонні країни та не вра-

ховував переваги самих біженців щодо країни призначення. Крім того, система трансферів за Дубліном працює неефективно – значна частина запланованих трансферів не реалізується через процедурні перешкоди та відсутність співробітництва між країнами.

Ще однією серйозною проблемою є повільність та непередбачуваність процедур розгляду заяв про притулок [3]. У деяких країнах ЄС заявники чекають на рішення роками, перебуваючи в невизначеності щодо свого майбутнього. Це не лише порушує принцип ефективного захисту, але й створює додаткові виклики для інтеграції тих, хто врешті-решт отримує статус біженця.

Система надання притулку в ЄС стикається з багатьма практичними викликами, які впливають як на заявників, так і на приймаючі країни.

Перша проблема стосується умов прийому заявників. Директива про умови прийому встановлює стандарти, проте їхня реалізація варіюється від країни до країни [3]. У деяких державах-членах заявники розміщуються в переповнених центрах з обмеженим доступом до медичної допомоги, юридичної підтримки та освітніх послуг. Особливо вразливі групи, такі як неповнолітні без супроводу, жертви торгівлі людьми або особи з травмами, часто не отримують належної спеціалізованої підтримки.

Доступ до процедури притулку також становить серйозну проблему [3]. На практиці багато біженців стикаються з перешкодами при спробі подати заяву про надання міжнародного захисту. Практика "push-backs" на кордонах, коли біженців незаконно повертають без розгляду їхніх заяв, була задокументована в кількох державах-членах, що є порушенням принципу non-refoulement – одного з основоположних принципів міжнародного права біженців.

Система визначення відповідальності за розгляд заяв залишається дисфункціональною [1]. Реформа Дублінської системи обговорюється роками, але держави-члени не можуть досягти консенсусу щодо механізму справедливого розподілу відповідальності. Спроби ввести обов'язкові квоти розподілу біженців зустріли жорсткий опір з боку деяких країн Центральної та Східної Європи, зокрема Польщі, Угорщини та Чехії [5].

Інтеграція біженців, яким надано захист, також становить значний виклик. Хоча інтеграційні програми існують у більшості держав-членів, вони часто недостатньо фінансуються та не враховують специфічні потреби біженців [2]. Бар'єри включають мовні труднощі, визнання кваліфікацій, доступ до ринку праці та житла, а також соціальну та культурну адаптацію.

Реалізація міграційних директив ЄС демонструє значну диференціацію між державами-членами, що відображає різні національні підходи, політичні пріоритети та адміністративні можливості [2].

Німеччина, яка прийняла найбільшу кількість біженців під час кризи 2015 року, розробила відносно ефективну систему прийому та інтеграції [2]. Однак навіть Німеччина стикалася з викликами, пов'язаними з масштабом міграційних потоків, включаючи затримки в розгляді заяв та напруженість у місцевих громадах. Німецький підхід характеризується значними інвестиціями в інтеграційні програми, включаючи мовні курси та професійну підготовку.

Південні країни ЄС – Греція, Італія та Іспанія – як країни першого в'їзду, несуть непропорційний тягар [1]. Греція, зокрема, критикувалася за неналежні умови в центрах прийому та

повільні процедури. Італія розробила систему розподілу біженців між регіонами, але також стикалася з політичним опором та проблемами з інтеграцією. Іспанія демонструє більш прагматичний підхід, частково через менші потоки біженців порівняно з Грецією та Італією.

Країни Вишеградської групи (Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина) займають найбільш рестриктивну позицію щодо прийому біженців [5]. Угорщина під керівництвом Віктора Орбана побудувала огорожі на кордонах та впровадила дуже обмежувальні політики притулку. Ці країни відмовилися брати участь у механізмі перерозподілу біженців, запропонованому Європейською комісією, посилаючись на питання національної безпеки та суверенітету.

Скандинавські країни, традиційно відомі своїми ліберальними міграційними політиками, також переглянули свої підходи після 2015 року [1]. Швеція, яка прийняла значну кількість біженців відносно свого населення, ввела більш жорсткі правила, включаючи тимчасові дозволи на проживання та обмеження возз'єднання сімей. Данія також значно ужорсточила свою міграційну політику.

Ця диференціація у реалізації директив створює проблему "Europe à la carte", де загальні стандарти застосовуються вибірково, підриваючи ідею єдиної європейської системи притулку [2].

Повномасштабна російська агресія проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, створила нову міграційну кризу в Європі [5]. Понад 8 мільйонів українців шукали притулку в країнах ЄС, що стало найбільшим потоком біженців з часів Другої світової війни за такий короткий період [10].

Реакція ЄС на українську міграційну кризу була безпрецедентною [5]. Вперше в історії була активована Директива про тимчасовий захист (Temporary Protection Directive 2001/55/EC), яка надала українським біженцям автоматичний доступ до захисту без необхідності проходження стандартної процедури притулку. Це дозволило українцям негайно отримати дозвіл на проживання, доступ до ринку праці, освіти, медичної допомоги та соціальних послуг.

Активізація Директиви про тимчасовий захист продемонструвала, що ЄС може діяти швидко та ефективно в умовах масової міграційної кризи, коли є політична воля [5]. Проте це також викликало питання про подвійні стандарти, оскільки така ж швидка та щедра відповідь не була застосована до біженців з інших регіонів, зокрема з Близького Сходу та Африки.

Польща прийняла найбільшу кількість українських біженців – понад 1,5 мільйона, що є значним досягненням, особливо враховуючи попередню позицію країни щодо прийому біженців з інших регіонів [10]. Німеччина, Чехія, Румунія, Словаччина та інші країни також прийняли значну кількість українців, демонструючи солідарність та ефективну координацію.

Досвід з українськими біженцями показує потенціал для реформування системи притулку ЄС [5]. Він демонструє переваги спрощених процедур, автоматичного надання захисту в умовах масового притоку та важливості швидкого доступу до ринку праці для інтеграції. Однак питання залишається, чи можна та чи буде цей підхід застосований до інших груп біженців у майбутньому.

Європейська комісія представила Новий пакт про міграцію та притулок у вересні 2020 року, який має на меті всебічну реформу європейської системи міграції та притулку [9]. Пакт про-

понує низку законодавчих ініціатив, спрямованих на створення більш справедливої, ефективної та передбачуваної системи.

Ключові елементи Нового пакту включають: – Заміну Дублінського регламенту новим механізмом солідарності, який передбачає гнучкий підхід до розподілу відповідальності, включаючи можливість фінансових внесків або підтримки в інших формах замість прямого прийому біженців; – Впровадження обов'язкового попереднього скринінгу на зовнішніх кордонах для ідентифікації, реєстрації та перевірки безпеки всіх осіб, які незаконно перетинають кордон; – Прискорені процедури на кордоні для заяв, які вважаються необґрунтованими або поданими особами з країн з низьким рівнем визнання; – Посилення співпраці з третіми країнами щодо управління міграцією, включаючи зовнішній вимір міграційної політики [9].

Однак переговори щодо Нового пакту виявилися складними через фундаментальні розбіжності між державами-членами [5]. Питання обов'язкової солідарності, включаючи квоти розподілу біженців, залишається найбільш спірним. Країни Вишеградської групи продовжують протистояти будь-яким формам обов'язкового розподілу, в той час як південні країни наполягають на значній солідарності з боку інших держав-членів.

У червні 2024 року, після тривалих переговорів, ЄС досяг політичної угоди щодо реформи міграційної політики [2]. Нові правила передбачають більш жорсткі процедури на кордонах, механізм солідарності з гнучкими опціями та посилення зовнішнього виміру міграційної політики. Проте ефективність цих реформ ще належить оцінити на практиці, і багато експертів залишаються скептичними щодо здатності нової системи справлятися з майбутніми кризами.

Перспективи вирішення міграційної кризи також залежать від зовнішніх факторів, включаючи стабілізацію ситуації в країнах походження біженців, ефективність співпраці з третіми країнами щодо управління міграцією та здатність ЄС забезпечити справжню солідарність між державами-членами [9]. Кліматичні зміни можуть створити нові міграційні виклики в майбутньому, що вимагатиме від ЄС ще більшої готовності та адаптивності [10].

З урахуванням вищезазначеного можна зробити наступні висновки: міграційна криза в Європейському Союзі є комплексною проблемою, яка виявила структурні недоліки існуючої системи захисту біженців та надання притулку [4]. Аналіз показує, що незважаючи на розвинену правову базу та комплексні директиви, практична реалізація механізмів захисту біженців стикається з численними викликами.

Основні проблеми включають перевантаження систем притулку в країнах першого в'їзду, неефективність Дублінської системи розподілу відповідальності, значну диференціацію в реалізації директив між державами-членами та відсутність справжньої солідарності в ЄС [3]. Ці проблеми призводять до порушення прав біженців, створення неналежних умов утримання, тривалих процедур розгляду заяв та труднощів з інтеграцією.

Реакція ЄС на українську міграційну кризу продемонструвала, що Союз може діяти швидко та ефективно, коли є політична воля [5]. Активізація Директиви про тимчасовий захист показала переваги спрощених процедур та автоматичного надання захисту. Однак це також підкреслило подвійні стандарти в підходах до різних груп біженців.

Новий пакт про міграцію та притулок пропонує комплексну реформу системи, але його ефективність залежатиме від полі-

тичної волі держав-членів, особливо щодо питання солідарності [9]. Досягнута в 2024 році угода є кроком вперед, але багато викликів залишаються невирішеними [2].

Для ефективного вирішення міграційної кризи ЄС потрібно: По-перше, забезпечити справедливий та ефективний механізм розподілу відповідальності між державами-членами; по-друге, інвестувати в системи притулку прикордонних країн та забезпечити належні умови прийому; по-третє, прискорити процедури розгляду заяв, зберігаючи високі стандарти захисту прав; по-четверте, посилити інтеграційні програми для біженців, яким надано захист [3]. Також вбачається необхідність розвивати співпрацю з третіми країнами щодо управління міграцією та усунення корінних причин міграції та забезпечити однакові стандарти реалізації директив у всіх державах-членах [1].

Висновки. Міграційна криза залишається одним з найбільших викликів для Європейського Союзу, який тестує не лише ефективність його інституцій та політик, але й фундаментальні цінності солідарності, гуманності та захисту прав людини. Вирішення цієї кризи вимагає не лише технічних та адміністративних рішень, але й політичної мужності та готовності до компромісів з боку всіх держав-членів.

Література:

- Біла-Тіунова Л. Р. Міграційна політика Європейського Союзу: сучасні виклики та перспективи. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2020. Вип. 142. С. 45–58.
- Брега Ю. М. Механізми реалізації міграційної політики ЄС: інституційний аспект. Європейські студії. 2021. № 3. С. 112–127.
- Качинський А. Б. Біженці та шукачі притулку в Європейському Союзі: правові аспекти захисту. *Право і суспільство*. 2019. № 5. С. 234–241.
- Малиновська О. А. Міграційна криза в Європі: причини, наслідки, перспективи. Стратегічні пріоритети. 2016. № 1 (38). С. 93–100.
- Трошинський В. П., Петров О. В. Міграційна політика ЄС у контексті сучасних викликів. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2022. Вип. 29. С. 67–78.
- Directive 2011/95/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on standards for the qualification of third-country nationals or stateless persons as beneficiaries of international protection. Official Journal of the European Union. 2011. L 337/9.
- Directive 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on common procedures for granting and withdrawing international protection. Official Journal of the European Union. 2013. L 180/60.
- Regulation (EU) No 604/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013R0604> (дата звернення: 20.10.2025).
- European Commission. New Pact on Migration and Asylum. Brussels, 2020. 42 p.
- UNHCR. Global Trends: Forced Displacement in 2024. Geneva: UNHCR, 2024. 88 p.

Kanienberh-Sandul O. Migration crisis in the European Union: problems and prospects for solutions

Summary. The article explores the contemporary dimensions of the migration crisis in the European Union, focusing on its causes, consequences, and the main approaches adopted to address the challenges associated with mass population movements. Particular attention is devoted to the analysis of the EU's migration management policies, the legal framework governing the status of refugees and asylum seekers, and the mechanisms of solidarity among the Member States. The study examines the dynamics of migration processes after 2015, when the crisis escalated as a result of armed conflicts and political instability in the Middle East, North Africa, and Eastern Europe. The author emphasizes that the current situation is further complicated by the interplay of humanitarian, security, and political challenges, which demand a comprehensive, multi-level, and coordinated response from the European institutions and national governments. The article analyses the functioning of key EU bodies, including the European Union Agency for Asylum, Frontex, and the European Commission, highlighting their role in coordinating migration policies, managing external borders, and ensuring compliance with fundamental rights standards. It is argued that effective crisis management requires enhanced shared responsibility, the establishment of fair mechanisms for the relocation and integration of migrants, and the strengthening of institutional cooperation among Member States. Furthermore, the paper underscores the importance of balancing humanitarian values with the protection of national interests and maintaining social stability within the EU. The study concludes that the development of a sustainable and cohesive European migration policy should be based on the principles of solidarity, respect for human rights, and long-term strategic planning aimed at preventing future crises and ensuring the resilience of the Union's migration governance system.

Key words: migration crisis, European Union, migration policy, refugees, asylum, security, human rights.

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

Стаття надійшла 10.10.2025
Статтю прийнято 02.11.2025
Стаття опублікована 10.12.2025